

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки та менеджменту

*Кафедра економіки,
підприємництва та туризму*

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

ШУЛЯР Дар'я Володимирівна

УДК 379.81477.42

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЖИТОМИРЩИНИ**

242 «Туризм»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.В. Шуляр

Керівник роботи
Чернишова Таїсія Миколаївна
к. б. н., доцент

Житомир – 2023

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри _____

№ _____ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)
батькові

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по

АНОТАЦІЯ

Шуляр Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму Житомирщини – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 242 «Туризм». – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

У кваліфікаційній роботі досліджені теоретичні, методичні та практичні аспекти туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області. Розроблено шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму. Структурно робота складається з вступу, трьох розділів, висновків; містить 3 таблиці, список використаних джерел з 40 найменувань, 8 додатків.

Ключові слова: потенціал, ресурси, туризм, туристичний потенціал, культурно-пізнавальний туризм.

ANNOTATION

Shulyar D. V. The current state and prospects for the development of cultural and educational tourism in Zhytomyr region – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 242 «Tourism». – Polissia National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomyr, 2023.

The theoretical, methodical and practical aspects of the tourist and recreational potential of Zhytomyr region are investigated in the qualification work. Ways to improve the tourist and recreational potential of the Zhytomyr region for the development of cultural and educational tourism have been developed. Structurally, the work consists of an introduction, three sections, and conclusions; contains 3 tables, a list of used sources of 40 titles, 8 appendices.

Key words: ponential, resources, tourism, tourist ponential, cultural and educational tourism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	8
1.1. Поняття та сутність туристичного потенціалу територій.....	8
1.2. Особливості туристично-рекреаційного потенціалу.....	9
1.3. Культурно-пізнавальний туризм як фактор регіонального розвитку..	11
Висновок до розділу I.....	13
РОЗДІЛ II. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	14
2.1. Характеристика туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини.....	14
2.2. Фестивальний туризм як різновид культурно-пізнавального туризму.	17
2.3. Проблеми туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області.....	18
Висновок до розділу II.....	19
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	21
3.1. Вплив пандемії COVID-19 та військових дій на туристсько-рекреаційний потенціал Житомирщини.....	21
3.2. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на Житомирщині.....	23
3.3. Шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму.....	25
Висновок до розділу III.....	26
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. Житомирська область, володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом. В умовах соціальних напруг, політичних розбіжностей, війни – надзвичайно важлива роль у збереженні культурно-історичної спадщини належить культурно-пізнавальному туризму. Зазначимо, що культурно-пізнавальний туризм більше привертає уваги туристів, оскільки Житомирщина є регіоном у якому мандрівники можуть не лише задовольнити потреби відпочинку, використовуючи рекреаційні зони, а й розвиватись інтелектуально та духовно, відвідуючи численні культурно-історичні пам'ятки.

Мета дослідження – поглиблення теоретичних засад дослідження туристично-рекреаційного потенціалу територій для розвитку культурно-пізнавального туризму й оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття та сутність туристичного потенціалу територій;
- встановити особливості туристично-рекреаційного потенціалу;
- проаналізувати культурно-пізнавальний туризм як фактор регіонального розвитку;
- дати характеристику туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини;
- проаналізувати фестивальний туризм як різновид культурно-пізнавального туризму;
- виявити проблеми туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області;
- встановити вплив пандемії COVID-19 та військових дій на туристсько-рекреаційний потенціал Житомирщини;
- обґрунтувати перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на

Житомирщині;

– навести шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму.

Об’єкт дослідження – розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні засади сучасного стану та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму Житомирщини.

Методика дослідження. Були використані основні методи дослідження, а саме індукція, дедукція, аналіз, синтез, методи наукової абстракції, логічного аналізу, системного підходу тощо. При вирішенні деяких завдань також використовувалися такі методи: монографічний – при вивченні літературних джерел; узагальнення, порівняння та аналогії – розкрити сутність туристично-рекреаційного потенціалу, функціональний підхід при розробленні пропозицій щодо вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області з метою розвитку культурно-пізнавального туризму.

Перелік публікацій автора за темою дослідження.

1. Чернишова Т.М., Шуляр Д. В. Вплив воєнних дій на туристсько-рекреаційний потенціал України. Війна та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.). К.:ТОВ «Геопринт»,2022. С.127-130.

2. Чернишова Т.М., Шуляр Д. В. Культурно-пізнавальний туризм як фактор регіонального розвитку. Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів: матеріали збірника Всеукраїнської науково-практичної конференції, 01 лютого 2023 р. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С.396-400.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення

туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області з метою розвитку культурно-пізнавального туризму.

Структура роботи. Робота складається з вступу, 3-х розділів, висновків; містить 37 сторінок тексту, 3 таблиці, 8 додатків. Список використаних джерел включає 40 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та сутність туристичного потенціалу територій

Індустрія туризму розвивається в першу чергу там, де є інфраструктура, пам'ятки природи та історії тощо. Місця, які можуть надавати певний спектр вражень, місця, які в умовах жорсткої конкуренції на ринку не потребують реклами і інвестицій. Тут необхідно звернути увагу на те, що зростання потенціалу рекреаційного туризму в Україні безпосередньо впливає на стан економіки та загальний розвиток іміджу держави. Для того, щоб розвивати туристично-рекреаційний потенціал територій насамперед необхідно розуміти зміст і суть загальних понять.

Спочатку доцільно проаналізувати поняття «потенціал». Поняття «потенціал» означає наявність будь-яких прихованих можливостей, або здатність діяти і розвиватися в певних сферах. Дуже часто в наукових джерелах можемо спостерігати ототожнення понять «потенціал» і «ресурси». Принципова відмінність понять «ресурси» і «потенціал» полягає в тому, що ресурси існують незалежно від суб'єктів господарської діяльності, а потенціал не відокремлений від суб'єктів діяльності.

Підходи до визначення поняття «туристичний потенціал», наведені в додатку А. Проаналізувавши дані визначення, зазначимо, що, дослідники загалом розуміють туристичний потенціал як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей в галузі туризму.

Туристичний потенціал території також розглядається як поєднання двох нерозривних складових, а саме [13, с. 153]:

- фактори туристичного виробництва території (фінансовий капітал,

трудові ресурси, туристична та транспортна інфраструктура);

– туристичні ресурси території (кількість, якість, рівень використання та можливості залучення до процесу формування туристичного продукту).

На нашу думку, туристичний потенціал території – це всі нереалізовані можливості, які наявні на певних територіях і можуть бути використані для вирішення задач регіональної туристичної діяльності; це сукупність всіх засобів, джерел які можуть бути використані для розвитку туризму в регіоні.

Отже, туризм – один з найбільш динамічних і швидко зростаючих секторів економіки. Ця галузь належить до пріоритетних і має велике значення для соціально-економічного розвитку України та її суб'єктів. Вона сприяє створення робочих місць, розвитку інфраструктури, зростанню підприємницької та інвестиційної активності, підвищенню рівня життя населення, розширення міжрегіонального співробітництва та раціонального використання рекреаційних ресурсів.

1.2. Особливості туристично-рекреаційного потенціалу

Діяльність туристичної та рекреаційної сфери в Україні визначається Законом України «Про туризм» та Законом України «Про курорти» [25,]. Проте на сьогодні держава не приділяє необхідної уваги інституційній підтримці розвитку туризму та рекреації. В Україні відсутня система комплексної інформаційно-маркетингової підтримки розвитку національного ринку рекреації та туризму. Відсутня налагоджена робота туристичних інформаційних центрів. Відсутнє консолідоване представлення туристично-рекреаційних можливостей та підприємств туристичної галузі України на всеукраїнських та міжнародних туристичних та інвестиційних заходах у світі [6, с. 22].

В Україні прийнято «Стратегію сталого розвитку України на період до 2027». Відповідно до положень Стратегії, у сфері сприяння розвитку туризму та рекреації передбачено підготовку: Державної Програми розвитку туризму;

Державної Програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (просування бренд-меседжу: «Україна – країна, приваблива для туризму»); Програма створення бренду «Україна», адже саме такий бренд має стати «візитівкою» національного туристичного та рекреаційного продукту України в усьому світі [28].

Таким чином, поняття рекреаційно-туристичний потенціал території складається як з ресурсів, які використовуються сьогодні, так і з об'єктивних причин недоступних, але за певних умов придатних для використання. Підходи до визначення поняття «туристично-рекреаційний потенціал», наведені в додатку Б.

Оцінюючи різні підходи, на наш погляд, під туристично-рекреаційним потенціалом слід розуміти сукупність здібностей, ресурсів та компонентів певної території, як природного, так і антропогенного характеру, які здатні формувати або формують системи туристично-рекреаційної діяльності з урахуванням мінімізації збитків для природно-екологічної ситуації. Сутність туристично-рекреаційного потенціалу виявляється у його компонентах. Так, туристично-рекреаційний потенціал країни (регіону) характеризується такими компонентами як [29, с. 136]:

- туристично-рекреаційні ресурси (природні, економічні, культурно-історичні, соціально-економічні);
- туристичні дестинації (об'єкти, виставкові місця, туристичні маршрути);
- інфраструктура туристично-рекреаційної діяльності (заклади розміщення та харчування, транспортне сполучення, рекреаційні та розважальні заклади, фінансове обслуговування та страхування, мережа технічних засобів інформації, медичне обслуговування, безпека);
- менталітет населення (традиції, звичаї, гостинність, одяг, історія краю);
- організація науково-технічного розвитку, маркетингові та управлінські ресурси;

- екологічна ситуація та природоохоронна діяльність;
- правопорядок та особиста безпека відпочиваючих і туристів.

Отже, туристично-рекреаційний потенціал, сформований на основі поєднання природно-ресурсних, виробничих, інфраструктурних складових; культурно-історичної спадщини; особливостей економіко-географічного положення регіону, буде каталізатором соціально-економічного зростання територій, стимулюватиме створення нових робочих місць, виявляти нові можливості для розвитку та успішного функціонування територій.

1.3. Культурно-пізнавальний туризм як фактор регіонального розвитку

Сьогодні одним з найперспективніших напрямів соціально-економічного розвитку країни є культурно-пізнавальний туризм, особливо внутрішній. Необхідно також виділити, що культурно-пізнавальний туризм являється не тільки формою відпочинку, а також і можливим способом для саморозвитку та отримання додаткових знань. Культурно-пізнавальний туризм займається забезпеченням умов для успішної гармонізації людини і суспільства, підвищенням загального рівня культури та освіти, знайомства людей з культурним та природним потенціалом країни, регіону, їх спадщини.

На думку Н. Панків, культурно-пізнавальний туризм – це важливий напрямок розвитку сучасного туризму, метою якого є служіння ідеалам людської інтелектуальної та моральної солідарності, впровадження в суспільстві ідеалу толерантності, прийняття та правильного розуміння розмаїття культури нашого світу [22, с. 58].

Ми будемо розглядати, культурно-пізнавальний туризм як сферу туристичної діяльності з пізнавальною метою, яка знайомить туриста з культурним та природним потенціалом країни, регіону, розширює його кругозір.

Культурно-пізнавальний туризм є одним із найбільш привабливим видом

відпочинку для туристів, тому що це не тільки забезпечує їм фізичне відновлення, але це також дозволяє збагатитися і розширити себе духовно. Ключовими ресурсами для організації та реалізації культурно-пізнавального туризму є матеріальні та духовні культурно-історичні ресурси території: пам'ятки історії, археології, мистецтва, містобудування та архітектури, науки, культури, мистецтва. Саме їх присутність, унікальність і самобутність визначають історико-культурний потенціал регіону [34, с. 80].

Поділяється культурно-пізнавальний туризм на наступні підвиди [36, с. 76]:

- культурно-історичний (відвідування пам'яток історії та пам'ятних місць міста чи регіону та інших заходів);
- культурно-подієвий (відвідування культурних заходів: свят, фестивалів, участь у них);
- культурно-релігійний (відвідування культових релігійних споруд, місць паломництва, тематичних лекцій з релігії чи релігій регіону);
- культурно-археологічний (відвідування пам'яток давнини, місць проведення розкопок, участь у археологічних експедиціях);
- культурно-етнографічний (відвідування музеїв, виставок, присвячених культурі певного етносу, фольклору, традиціям та творчості);
- культурно-екологічний (участь у культурно-екологічних програмах, пов'язаних із взаємодією природи та культури, створеної людиною).

На нашу думку, розвиток культурно-пізнавального туризму має велике значення для окремих регіонів і впливає на їх добробут, тому що допомагає їм у:

- формуванні у споживачів туристичних послуг цілісного сприйняття територій, як одиниці культурної спадщини країни і нації;
- активізації місцевого творчого потенціалу;
- розвитку патріотизму через збільшення знань і інтеграції людини в культурне середовище певного регіону.

Таким чином, сфера туризму і культурно-пізнавальний туризм являються стрімко розвиваючою галуззю, яка має велике значення для економіки, також для культури і організації міжкультурного діалогу. Культурно-пізнавальний туризм може здійснюватися та розвиватися тому, що присутня велика кількість за час існування території культурно-історичної спадщини.

Висновок до розділу I

Проаналізувавши теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу територій для розвитку культурно-пізнавального туризму дійшли наступних висновків:

1. Туристичний потенціал території – це всі нереалізовані можливості, які наявні на певних територіях і можуть бути використані для вирішення задач регіональної туристичної діяльності; це сукупність всіх засобів, джерел які можуть бути використані для розвитку туризму в регіоні.

2. Аналіз особливості туристично-рекреаційного потенціалу показав, що поєднання природно-ресурсних, виробничих, інфраструктурних складових; культурно-історичної спадщини; особливостей економіко-географічного положення регіону є каталізатором соціально-економічного зростання територій, стимулює створення нових робочих місць, виявляє нові можливості для розвитку та успішного функціонування територій.

3. Культурно-пізнавальний туризм це вид туризму завдяки якому туристи можуть ознайомитися з культурно-історичною спадщиною регіону та паралельно підвищити свої знання, удосконалити саморозвиток.

РОЗДІЛ II

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини

Житомирська область має значний туристично-рекреаційний потенціал. На жаль, не всі громадяни знають про це. Проблеми визначення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області можна розв'язати, оцінивши природно-кліматичні ресурси, культурно-історичний простір і характерні для нього традиції, соціально-економічні туристично-рекреаційні ресурси. На основі вивчення цих трьох блоків можна отримати картину загального стану туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Оцінка природно-кліматичних ресурсів Житомирської області наведена в додатку В. Провівши детальний аналіз можемо зробити висновок, що кліматичні ресурси Житомирської області з погляду їх туристично-рекреаційного використання належать до найкращих: клімат м'яко континентальний, з довгим і теплим літом, короткою і м'якою, мало сніжною зимою. Через Житомирську область протікає багато річок, що належать до басейну Дніпра. Лісовий туристично-рекреаційний потенціал у Житомирській області завжди був на належному рівні, адже область займає перші місця в Україні в галузі лісових ресурсів. На території області поширені листяні ліси – береза, граб, клен, липа, дуб, ясен є зарості неогенових реліктових рослин – рододендрон. На півночі Житомирської області поширені дерново-підзолисті та болотні ґрунти, на півдні є ділянки сірих лісових та чорноземних ґрунтів. У лісостеповій зоні поширені сірі лісова ґрунти темно-сірі опідзолені ґрунти та опідзолені чорноземи, а на лісових “островах” формуються світло-сірі лісові ґрунти. Регіон багатий цінними будівельними матеріалами (граніт, габро, лабрадорит, кварцит). У регіоні

досліджуються та експлуатуються ресурси мінеральної води, особливо радону, та лікувальних грязей. Запаси титану в Житомирській області становлять понад 85% усіх досліджених запасів титанової руди в Україні. Ландшафтні рекреаційні ресурси Житомирщини теж доволі багаті та різноманітні. Унікальним не лише для України, але й для Європи є Словечансько-Овруцький кряж.

Все вищезазначене формує природно-заповідний фонд Житомирської області, структура якого наведена в додатку Д. Сьогодні на території області нараховується 242 об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 138213,1724 тис. га. На території області знаходяться два природні заповідники: «Поліський» і «Древлянський». Отже, як ми бачимо Житомирська область має значні природно-кліматичні ресурси, які сприяють розвитку туризму для задоволення потреб населення в культурно-пізнавальному туризмі.

Культурно-історичний простір є головною частиною в структурі туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Культурно-історичний простір Житомирщини

№ з/п		Кількість
1.	Пам'ятки містобудування і архітектури	64
2.	Пам'ятки історії	4
3.	Пам'ятки монументального мистецтва	1
4.	Пам'ятки археології	12
5.	Об'єкти паломництва	6

Джерело: складено автором на основі джерела [21]

Як видно на території Житомирської області нараховується 81 пам'ятка культурно-історичної спадщини з яких: пам'ятки містобудування і архітектури – 64; пам'ятки історії – 4; пам'ятки монументального мистецтва – 1; пам'ятки археології – 12, об'єктів паломництва на Житомирщині – 6.

Соціально-економічні туристично-рекреаційні ресурси на території Житомирської області представлені готелями та іншими закладами тимчасового розміщення, їх місткістю, санаторно-курортними закладами, об'єктами

ресторанного господарства та ін. Нажаль статистичні данні в період військового стану не оновлювалися, тому для аналізу ми обрали колективні засоби розміщування за 2018-2020рр. (табл. 2.2.) та суб'єкти туристичної діяльності (додаток К), розподіл туристів за метою поїздки (додаток Л).

Таблиця 2.2

Колективні засоби розміщування

	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кількість колективних засобів розміщування, од	17	19	16
Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	995	1615	1193
Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування	34335	40324	17719

Джерело: складено автором на основі джерела [8]

Проаналізувавши отримані дані, зазначимо що території Житомирської області функціонує не велика кількість колективних засобів розміщування, станом на 2020 рік лише 16 од., а суб'єктів туристичної діяльності серед юридичних осіб лише 15, з яких 3 – туроператори, а 12 – турагенти; серед фізичних осіб-підприємців 26 турагентів. Негативним явищем є відсутність суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, тому що це є дуже важливо для культурно-пізнавального туризму. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами за аналізований період 2018-2020 роки скоротилася, та у 2020 році становила лише 8805 осіб, головною метою поїздки було дозвілля та відпочинок.

Отже, Житомирська область має значний туристично-рекреаційний потенціал. Культурно-пізнавальний туризм Житомирщини створює інтерес і привабливість туристів, індустрія гостинності створює інфраструктуру і обслуговування мотивуючи туристів для подальших повернень в регіон та повторне використання туристичних послуг.

2.2. Фестивальний туризм як різновид культурно-пізнавального туризму

Через карантинно-обмежувальні заходи та воєнний стан фестивальний рух в Україні у 2020-2022 роках призупинився. Про те вважаємо за доцільне розглянути фестивальний туризм Житомирщини загалом (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3

Фестивальний туризм Житомирщини

№ з/п	Назва	Характеристика
1.	Фольклорно-етнографічний фестиваль «Купальські роси», с. Немирівці	Учасники мають змогу побачити збережені дохристиянські традиції українців та взяти участь у виконанні обрядових пісень, танців, ворожіння на вінках, стрибках через багаття.
2.	Фестиваль-конкурс «Молодь обирає здоров'я» м. Житомир	Метою фестивалю є виявлення, поширення передового досвіду щодо запобігання несприятливих явищ серед дітей та молоді. Учасники фестивалю намагаються щороку висловити, що ідея здорового способу життя має бути у всьому
3.	Міжнародний фестиваль мистецтв «Пісенний Спас» ім. Володимира Шинкарука, м. Житомир	Метою фестивалю є підтримка молодих митців, створення сприятливих умов для реалізації їх творчого потенціалу. Пропаганда мистецьких досягнень Поліського регіону, розширення зв'язків з іншими регіонами та країнами у сфері культури та мистецтва.
4.	Рибний фестиваль «Fish Food Fest», с. Перлявка	Фестиваль є некомерційним і проводиться з метою популяризації фізичної культури і спорту, здорового способу життя та активного відпочинку; популяризація рибальського спорту; патріотичне виховання молоді та підвищення національної гідності; залучення населення до здорового способу життя, пропаганда спортивно-туристичних традицій; популяризація гастрономічного туризму в Житомирській області через автентичну кухню в поєднанні з історією, культурою та традиціями краю; пропагування сімейних цінностей тощо.
5.	Всеукраїнський музфестиваль Lesia Grand Fest, м. Звягель	Фестиваль Lesia Grand Fest спрямований на те, щоб популяризувати батьківщину Лесі Українки, донести людям, що у нас в Україні є якісна музика, і відкрити нові групи.

На території Житомирщини переважають гастрономічні фестивалі, серед яких: Фестиваль малини (дата започаткування: 2018 р., с. Малинівка,

Житомирська обл.). Міжнародний фестиваль дерунів (дата започаткування: 2008 р., м. Коростень, Житомирська обл.). Фестиваль млинців «РадоМлин» (дата започаткування: 2018 р., с. Мала Рача, Житомирська обл.). Фестиваль «Чорниці-вечорниці» (дата започаткування: 2017 р., м. Олевськ, Житомирської обл.). Фестиваль «Поліська пані Картопелька» (дата започаткування: 2016 р., м. Овруч, Житомирська обл.). Детальніший аналіз гастрономічних фестивалів подано в додатку М.

Аналізуючи досвід фестивального туризму Житомирщини як різновиду культурно-пізнавального туризму, можна відзначити, що його концепція обов'язково пов'язана з давніми етнічними традиціями, ставиться завдання по збереженні національної культури. Це виправдано, оскільки в умовах війни, поглиблення глобалізації сучасного суспільства гостро стоїть питання про збереження національної ідентичності. Повага до минулого свого народу, повернення втрачених цінностей та ідеалів є фундаментом глибинної ментальності народу та світосприйняття людини відродити це і вкоренити можна тільки через ключові для самосвідомості народу ідеї. Сьогодні гастрономія стає важливим елементом у ознайомленні з регіональними особливостями української культури, активізації культурної діяльності в регіоні та налагодження міжкультурних зв'язків.

2.3. Проблеми туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області

Не зважаючи на потенціал та різноманітність туристично-рекреаційних ресурсів, Житомирська область має певні проблеми. Це пов'язано насамперед з:

- нераціональним використанням наявних ресурсів;
- незабезпеченням комплексного розвитку рекреаційних територій;
- низьким рівнем інвестування;
- відсутністю маркетингових стратегій;

- недостатньою ефективністю та низьким рівнем менеджменту;
- недосконалістю туристично-рекреаційної інфраструктури та транспортного забезпечення;
- зменшенням попиту на туристично-рекреаційні послуги в зв'язку із зменшенням платоспроможності населення;
- слабкою проінформованістю населення як про можливі туристичні маршрути, так і про культурно-історичну спадщину регіону;
- складною екологічною ситуацією, оскільки значна територія фактично закрита для масового відпочинку та оздоровлення через згубні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС.

Таким чином сфера туризму і культурно-пізнавальний туризм являються стрімко розвиваючою галуззю маючи велике значення для економіки країни. Проте присутні і конкретні проблеми, які перешкоджають розвитку культурно-пізнавального туризму, але враховуючи всі унікальний туристично-рекреаційний потенціал Житомирщини при достатній підтримці з боку держави, вплив вищезазначених негативних факторів може бути зменшеним.

Висновок до розділу II

Провівши оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області дійшли наступних висновків:

1. Встановили, що на території Житомирської області культурно-пізнавальний туризм може здійснюватися завдяки наявному туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

2. Потенціал фестивального туризму Житомирщини, дуже значний. З огляду на історичну специфіку практично кожен район Житомирської області має ресурси для культурно пізнавального туризму. Встановлено, що ресурсною основою фестивального туризму є переважно гастрономічний напрямок.

3. Житомирська область, займаючи вигідне географічне становище і

маючи свою культурно-історичну спадщину, свій природний потенціал, має передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму. Проте проблеми інфраструктурного характеру, недостатні маркетингові зусилля щодо просування туристично-рекреаційного потенціалу регіону, відсутність системної роботи з формування попиту на внутрішній туристичний продукт перешкоджають динамічному розвитку культурно-пізнавального туризму в Житомирській області.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Вплив пандемії COVID-19 та військових дій на туристсько-рекреаційний потенціал Житомирщини

Культурно-пізнавальний туризм значною мірою базується на приємних враженнях, принципово несумісний із пандемією, конфліктами, війною, насильством і тероризмом. Пандемія COVID-19 вдарила по туризму, 2020 і 2021 роки були дуже складними для туристичної галузі. Пандемія COVID-19 спричинила величезні збитки в Україні та інших частинах світу та регіонах. Усі надії покладалися на 2022 рік – коли обмеження, пов’язані з пандемією, почали послаблюватися, здавалося, що галузь відновиться. Потім було 24 лютого 2022 року, Російська Федерація вторглася на територію України, і війна змінила все.

На формування туристично-рекреаційного потенціалу впливає безліч факторів: географічних, економічних, соціальних та політичних. У 2020 році одним із найважливіших факторів впливу на культурно-пізнавальний туризм стала пандемія COVID-19. Пандемія COVID-19 вплинула на всі компоненти туристично-рекреаційного простору на глобальному, регіональному та локальному рівнях. Вона порушила збалансованість туристично-рекреаційного простору, змінюючи взаємозв’язки між структурами туристично-рекреаційної системи на функціональному та просторовому рівні, впливаючи на реалізацію принципів сталого розвитку.

Із запровадженням обмежувальних заходів на території Житомирщини, спрямованих на зниження поширення пандемії COVID-19, з’явилися перші оцінки їхнього впливу на туризм. Насамперед, криза, спричинена пандемією COVID-19, призвела до того, що у 2020 році різко знизився в’їзний туристичний

потік. В умовах пандемії та чинних обмежень найбільше постраждали підприємства Житомирщини, що надають послуги туристичних агенцій, туроператорів, вони були змушені на деякий час зачинитися. У той же час антиковидні обмеження змусили представників туристичної галузі розпочати роботу щодо покращення якості сервісу та інфраструктури. Суб'єкти туристичної діяльності Житомирщини почали більшу увагу приділяти новим, альтернативним видам туризму: сільському, зеленому, екологічному. На сьогодні офіційно в Житомирській області зареєстровано 30 зелених садиб, що метою яких є розширити кругозір, дізнаватися щось новеньке, корисне й цікаве про навколишній світ, природу, екологію, довкілля та гарно відпочити.

Війна змінила все. 24 лютого 2022 року, російські військові увійшли в Житомирську область з боку Білорусі. Найбільш постраждали Народицька та Малинська громада.

В межах Народицької селищної територіальної громади Житомирської області розташований Природний заповідник «Древлянський». Внаслідок бойових дій були пошкоджені ґрунти, масштабні лісові пожежі, що знищили значну частину лісового фонду, рослинний і тваринний світ заповідника теж зазнав значних втрат. Російські загарбники знищили 600-річний дуб висотою понад 25 метрів. Дерево було огорожено парканом, на ньому була табличка що це природно-заповідний фонд, але окупанти навмисно його підпалили. На сьогодні досить велика територія, яка досі замінована. Основними функціями заповідника є охорона природи та її вивчення та у зв'язку з воєнним станом неможливо здійснювати цей вид діяльності в повному обсязі.

Крім природних ресурсів війна завдала великої шкоди культурно-історичній спадщині Житомирщини. Серед споруд, що зазнали руйнувань внаслідок повномасштабного вторгнення Росії: Свято-Покровська церква (м. Малин), Церква Покрови Пресвятої Богородиці (с. В'язівка), Церква Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього (с. Новосілка).

Отже, на нашу думку сьогодні потенційні туристи через війну в Україні відчують паніку та страх. Багато заповідних територій країни, історичні об'єкти постраждали від війни, пошкоджені, що зменшує туристичну привабливість Житомирської області та України загалом. Про те війна в Україні супроводжується поживленням патріотичних настроїв у суспільстві та загальною підтримкою, симпатією до країни з боку жителів європейських країн та всього світу. Війна в Україні провела межу між тим, що було до неї та що буде. Ми віримо, що країна переможе, відновиться та стане ще кращою, що сприятиме подальшому безпечному залученню туристів до рекреаційної та туристичної діяльності, сталого розвитку туристичної галузі.

3.2. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на Житомирщині

Житомирська обласна державна адміністрація розробила Стратегію розвитку Житомирської області до 2027 року, де туризм є одним із ключових. У цій стратегії зазначено, що Житомирська область входить в перелік привабливих туристично-рекреаційних територій України. Це можна вважати основною метою розвитку туризму в Житомирській області, створення та розвиток екскурсійно-туристичного комплексу, забезпечить можливості задовольнити потреби відвідувачів у туристичному продукті.

За допомогою культурно-пізнавального туризму відбувається культурний діалог між людьми, які проживають у різних регіонах, містах та країнах. Так туристи отримують інформацію про традиції, культуру, звичаї тієї чи іншої туристської дестинації.

Перспективами розвитку культурно-пізнавального туризму на Житомирщині є:

1. Розвиток екологічних видів туризму, у т.ч. сільського зеленого туризму. Сільський зелений туризм допомагає суспільству усвідомлювати всю важливість

збереження природної території, землі сільських районів від негативного антропогенного впливу людей. Важливо донести туристам, наскільки важливим є довкілля. За допомогою заздалегідь складеного туру вихідного дня, створеної мережі пішохідних маршрутів можна розповісти та наочно показати результат розвитку Житомирського регіону протягом століть. Туристи можуть зупинитися в невеликих будинках місцевих жителів, на відміну від величезних готельних комплексів у зонах масового туризму, і отримати новий культурний та освітній досвід.

2. Просувати внутрішній туризм та місцеві туристичні продукти. Інформаційні технології відіграли важливу роль у індустрії гостинності та туризму за останнє десятиліття. Соціальні медіа докорінно змінюють спосіб пошуку та обґрунтування інформації, пов'язаної з постачальниками та напрямками культурно-пізнавального туризму. Для індустрії туризму епоха брошур та рекламних щитів закінчилася. Ключем до успіху у бізнесі є позитивні відгуки користувачів та задоволеність клієнтів у соціальних мережах – Facebook, Twitter і Instagram.

3. Покращення екологічного стану та використання рекреаційних зон. Систематичного дослідження екологічного стану потребують рекреаційні об'єкти. Радонові джерела – важлива гідрологічна пам'ятка природи України, занесена до Житомирського обласного природоохоронного фонду. Створення бальнеологічного центру на території джерел радонових мінеральних вод на сьогодні є актуальним та важливим напрямком.

На нашу думку, загалом для розвитку культурно-пізнавального туризму на Житомирщині необхідне створення та розвиток закладів комбінованого типу, наприклад, еколого-культурних туристичних комплексів, що мають поєднувати музейну експозицію, природно-ландшафтні території, мати майстерні традиційних ремесел, показувати театралізовані вистави, включати освітню та просвітницьку функцію, науково-дослідний центр, торгово-ярмарковий

комплекс. Такий комплексний підхід здатний залучити та утримати інтерес сучасної споживчої аудиторії, та дати можливість залучення інвестицій.

Таким чином, Житомирська область, володіючи природними ресурсами та культурно-історичною спадщиною, здатна залучити як внутрішніх так і зовнішніх туристів. Потенціал розвитку культурно-пізнавального туризму в Житомирській області великий, але не використовується повною мірою. Для цього необхідно вирішити низку проблем, таких як розвиток рекреаційних зон, відновлення історичних об'єктів та збереження тих об'єктів, які на даний момент використовуються в туризмі, але перебувають у незадовільному стані, рішення проблем транспортної доступності до об'єктів.

3.3. Шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму

Враховуючи унікальний туристично-рекреаційний потенціал Житомирщини та виявлені проблеми, виділимо шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму.

1. Обов'язкове виконання всіх положень Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року в галузі туризму [30]: підвищення якості товарів та послуг туристичного ринку регіону; комплексний підхід до розвитку туризму та рекреації; ефективний маркетинг у сфері позиціонування Житомирської області на туристських ринках.

2. Створення сайту, інформаційного простору що являтиме собою організоване сховище актуальної інформації в сфері культурно-пізнавального туризму: подієвий туризм з датою, місцем і часом проведення, інформацію про культурно-історичну спадщину, про рекреаційні зони Житомирщини та ін.

3. Застосування в готелях, ресторанах, санаторно-курортних закладах інформаційно-комунікаційних технологій, які покликані зробити сприйняття

інформації людиною набагато ширше і зрозуміліше, мають значний потенціал у туризмі, завдяки тому, що споживачі, активно залучаючись до віртуального простору, отримують можливість здобувати інформацію про послуги, товари, що загалом впливає на зростання туристичного потоку.

4. Розробка та реалізація спеціальних рекреаційно-оздоровчих та туристичних заходів у регіоні, орієнтованих на профілактику втоми різних груп населення, усунення психічних та фізичних напруг, підвищення фізичної дієздатності, соціокультурне, екологічне, краєзнавче та фізичне виховання особистості.

5. Організація рекреаційного середовища, відтворення та його охорона у сфері туризму та рекреаційного комплексу (наприклад: на основі волонтерського руху учнів та студентів зі створення рекреаційного простору).

Таким чином, активізація зусиль щодо вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму: розробка нових технологій, підвищення поінформованості туристів про цікаві для відвідування об'єкти та події Житомирщини, має сприяти збільшенню туристичного потоку в регіон.

Висновок до розділу III

1. Жорстока війна Росії проти України завдала широкомасштабних економічних та екологічних наслідків, нанесла значної шкоди культурно-історичній спадщині та навколишньому середовищу Житомирській області.

2. Розвиток культурно-пізнавального туризму в Житомирській області може включати розвиток екологічного туризму, зокрема сільського туризму, просування місцевих туристичних продуктів, покращення екологічного стану та використання рекреаційних територій.

3. Систематизація широкого спектру природних, історико-культурних та соціально-економічних факторів, здатна ініціювати та впливати на розвиток як

окремих типів та видів туризму у Житомирській області, так і визначати найбільш ефективні комбінації видів рекреації.

ВИСНОВКИ

В рамках даної кваліфікаційної роботи для досягнення поставленої мети поетапно було реалізовано теоретичні та практичні завдання дослідження. Було виокремлено наступні висновки:

1. У ході теоретичного аналізу літератури щодо сутності туристичного потенціалу територій дійшли висновку, що на сьогодні дослідники загалом розуміють туристичний потенціал як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей в галузі туризму. На нашу думку, туристичний потенціал території – це всі нереалізовані можливості, які наявні на певних територіях і можуть бути використані для вирішення задач регіональної туристичної діяльності; це сукупність всіх засобів, джерел які можуть бути використані для розвитку туризму в регіоні.

2. Дослідження особливостей туристично-рекреаційного потенціалу показало, що туристично-рекреаційний потенціал території складається як з ресурсів, які використовуються сьогодні, так і з об'єктивних причин недоступних, але за певних умов придатних для використання.

3. Встановили, що на сьогодні, одним із найбільш перспективних напрямків соціально-економічного розвитку країни є культурно-пізнавальний туризм, який являється не тільки формою відпочинку, а також і можливим способом для саморозвитку та отримання додаткових знань.

4. З'ясували що Житомирська область має значний туристично-рекреаційний потенціал. Кліматичні ресурси Житомирської області з погляду їх туристично-рекреаційного використання належать до найкращих. Сьогодні на території області нараховується 242 об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 138213,1724 тис. га. На території області знаходяться два природні заповідники: «Поліський» і «Древлянський». На території Житомирської області нараховується 81 пам'ятка культурно-історичної спадщини з яких: пам'ятки містобудування і архітектури – 64; пам'ятки історії –

4; пам'ятки монументального мистецтва – 1; пам'ятки археології – 12, об'єктів паломництва на Житомирщині – 6.

5. Через карантинно-обмежувальні заходи та воєнний стан фестивалний рух в Україні у 2020-2022 роках призупинився. Аналізуючи загалом досвід фестивального туризму Житомирщини як різновиду культурно-пізнавального туризму, можна відзначити, що його концепція обов'язково пов'язана з давніми етнічними традиціями, ставиться завдання по збереженні національної культури. Це виправдано, оскільки в умовах війни, поглиблення глобалізації сучасного суспільства гостро стоїть питання про збереження національної ідентичності.

6. Встановили проблеми туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області: нераціональне використання наявних ресурсів; низький рівень інвестування; відсутність маркетингових стратегій; низький рівень менеджменту; недосконалість туристично-рекреаційної інфраструктури та транспортного забезпечення; слабка проінформованість населення як про можливі туристичні маршрути, так і про культурно-історичну спадщину регіону; складною екологічною ситуацією.

7. У зв'язку з кризовою ситуацією, спричиненою пандемією COVID-19 у 2020 році різко знизився в'їзний туристичний потік. В умовах пандемії та чинних обмежень найбільше постраждали підприємства Житомирщини, що надають послуги туристичних агенцій, туроператорів, вони були змушені на деякий час зачинитися. В результаті військових дій на Житомирщині найбільш постраждав природний заповідник «Древлянський». Внаслідок бойових дій були пошкоджені ґрунти, масштабні лісові пожежі, що знищили значну частину лісового фонду, рослинний і тваринний світ заповідника теж зазнав значних втрат. Серед споруд, що зазнали руйнувань внаслідок повномасштабного вторгнення Росії: Свято-Покровська церква (м. Малин), Церква Покрови Пресвятої Богородиці (с. В'язівка), Церква Воздвиження Чесного і Животворчого Хреста Господнього (с. Новосілка).

8. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в Житомирській області включають розвиток екотуризму, в тому числі сільського зеленого туризму, просування внутрішнього і місцевих туристичних продуктів, покращення навколишнього середовища та використання рекреаційних територій.

9. Враховуючи унікальний туристично-рекреаційний потенціал Житомирщини та виявлені проблеми, виділили шляхи вдосконалення туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області для розвитку культурно-пізнавального туризму:

- обов'язкове виконання всіх положень Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2026 року в галузі туризму;

- створення сайту, інформаційного простору що являтиме собою організоване сховище актуальної інформації в сфері культурно-пізнавального туризму;

- застосування в готелях, ресторанах, санаторно-курортних закладах інформаційно-комунікаційних технологій;

- розробка та реалізація спеціальних рекреаційно-оздоровчих та туристичних заходів у регіоні;

- організація рекреаційного середовища, відтворення та його охорона у сфері туризму та рекреаційного комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова С. А., Богдан Н. М., Нохріна Л. А. Детермінанти розвитку туризму: колект. монографія. за заг. ред. І. М. Писаревського. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 159 с.
2. Антоненко В., Хуткий В. Вплив російської військової агресії на природні туристичні ресурси України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Туризм. 2022. 5(1). 64–82.
3. Бавровська Н. М., Бутенко Є. В. Використання рекреаційних територій в контексті ефективного управління землями: монографія. Київ: Медінформ, 2015. 336 с.
4. Барвінок Н. В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. 2022. С. 206–217. URL: <http://baltijapublishing.lv> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 395 с.
6. Біла С. О. Стратегічні пріоритети розвитку туристичних послуг в Україні та перспективи підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. *Стратегія розвитку України №1*, 2016. С. 17–23.
7. Гембарська В. Війна проти дикої природи: Росія знищує українських заповідників. *Екополітика*. 2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/news/vijna-proti-dikoi-prirodi-rosiya-znishhuie-ukrainski-zarovidniki-2>(дата звернення: 10.02.2023).
8. Головне управління статистики у Житомирській області URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2023).
9. Домбровська С. М., Білотіл О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі України. Монографія. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.
10. Жупаненко А. В. Державне регулювання неявної інфраструктури

рекреаційно-туристичної сфери: автореф. дис. ... кандидата економічних наук: 08.00.03. Чернігів, 2015. 220с.

11. Зінченко О. А. Формування позитивного потенціалу іміджу регіонів України: теорія, методологія, практика: монографія, ред.: О. В. Фінагіна. Черкаси: Пономаренко Р. В., 2018. 454 с.

12. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця: Едельвейс. 2017. 322 с.

13. Коркуна О. І. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристичнорекреаційної сфери в економіці регіонів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Економіка. 2020. № 1(13). С. 152–159.

14. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державноуправлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №9. 6 с.

15. Майстро С. В., Домбровська С. М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.

16. Мельник А., Мельник Н., Качаровський Р., Єрко І. Можливості використання туристично-рекреаційного потенціалу в умовах децентралізації (на прикладі ОТГ Волинської області). *Часопис соціально-економічної географії*, 30, 2021. С. 67–75.

17. Муска К. К. Теоретичні підходи до розуміння сутності дефініцій «рекреаційні ресурси» та «рекреаційний потенціал». *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 521–526.

18. Огієнко А. В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск № 1(75), 2020. С. 31–37.

19. Овчинніков О. Заповідні території під час війни. Відновити міста буде простіше, ніж природу. 2022. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/514206->

zapovidni-teritorii-pid-chas-viyni-vidnoviti-mista-bude-prostishe-nizh-prirodu(дата звернення: 10.02.2023).

20. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.

21. Пам'ятки архітектури національного значення. Житомирська область URL: <https://ukrainaincognita.com/derzhavnyi-reestr-nerukhomykh-pam039yatok-ukrainy-2/pamyatky-arkhitektury-natsionalnogo-znachennya-zhy> (дата звернення: 24.02.2023).

22. Паньків Н., Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 5, Том 1. 2022, С. 58–71.

23. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 148–154.

24. Природно-заповідний фонд Житомирської області URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/bioresursy30.12.2020.htm> (дата звернення: 23.02.2023).

25. Про курорти: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2027-14#Text> (дата звернення: 10.02.2023).

26. Про туризм: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2023).

27. Річки Житомирської області. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>(дата звернення: 23.02.2023).

28. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2027 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> дата звернення: 10.02.2023).

29. Сич В. А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу

регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів. Дис. на здобуття наук. ступ. доктора географічних. Львів, 2021. 364 с.

30. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року в галузі туризму URL: <https://zt.dsns.gov.ua/upload/4/2/5/8/1/0/2021-10-1-pro-strategiya-do-2027-roku.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).

31. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання. Укладач О. В. Поступна. Харків: НУЦЗУ, 2020. 209 с.

32. Українська природоохоронна група (UNCG). «Рятуємо природу у дні війни разом!» 2022. URL: <https://uncg.org.ua/44-najtsinnishykh-pryrodnykhterytorij-ukrainy-okhorleni-vijnoiu> (дата звернення: 10.02.2023).

33. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі. *Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: зб. наукових праць*. Черкаси: ЧНУ, 2017. С. 34–39.

34. Уліганець С., Аріон О., Боль Д., Розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні: м. Кам'янець-Подільський. *Географія*. 3(72). 2018. С. 77–81.

35. Шелеметьєва Т. В. Туристично-рекреаційний потенціал як основа розвитку туризму: науково-теоретичний аспект. *Інфраструктура ринку*. Випуск 15. 2018. С. 30–35.

36. Шестель О. Г., Литвин Т. П. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на Черкащині. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування* №2. 2020. С. 77–82.

37. Шушулков С. Д. Оцінка особливостей використання туристично-рекреаційного потенціалу Одеської області. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 4. С. 93–99.

38. Юрчук Х. Г., Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області як фактор сталого розвитку України. *Туристичні регіони: розвиток, інституційне*

середовище та розумне локальне управління. 2020. С. 563–567.

39. Юхновська Ю. О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 30 (69). № 1, 2019. С. 42–46.*

40. Kolotukha Oleksandr, Sokolovskiy Viktor, Shchoholieva Inna. Problems of socio-geographical assessment of the tourist attractiveness of the region. *Journal of Education, Health and Sport. 7(11). 2017. С. 431–443.*

ДОДАТКИ

Додаток А

Підходи до тлумачення сутності поняття «туристичний потенціал»

№	Автор	Визначення
1.	В. Герасименко	«Сукупність всіх наявних ресурсів туристичної діяльності, та здатність максимального їх використання для задоволення потреб громадян України та іноземних туристів в якісних послугах» [20, с. 235].
2	Р. Кривенкова	«Сукупність туристичних ресурсів і туристичних можливостей певної території, які органи державного управління використовують та можуть в перспективі використати для консолідації суспільства на державному, регіональному та місцевому рівнях» [14, с. 4].
3	Ю. Юхновська	«Сукупність економічних, унікальних природно-ресурсних, культурно-історичних, соціальних, релігійних особливих елементів регіону (області) країни, які носять природний характер або виникли в результаті діяльності людини (штучно), можуть сприяти розвитку туристичної галузі, тобто виробництво, наука, природокористування, культура, освіта, спорт, торгівля, охорона здоров'я тощо, а також політична, соціальна та економічна ситуація, які можуть вплинути на туристичну діяльність» [39, с. 44].
4	Т. Шелеметьєва	«Сукупність органічно взаємопов'язаних природних і матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт» [35, с. 33].
5	Н. Корж, Д. Басюк	«Наявність можливостей до розвитку туристичної індустрії та отримання від її функціонування позитивного соціально-економічного ефекту і підвищення рівня туристичної привабливості території» [12, с. 55].

Джерело: складено автором на основі джерел [20; 14; 39; 35; 12].

Додаток Б

Підходи до тлумачення сутності поняття «туристично-рекреаційний потенціал»

№	Автор	Визначення
1.	А. Огієнко, М. Огієнко	«Туристично-рекреаційний потенціал – це унікальна комбінація природної та набутої фізичної, соціальної, інтелектуальної, культурної та духовної компонент потенціалу його носіїв, які становлять рекреації регіону з відповідними умовами для їх реалізації, що дають змогу ефективно вирішувати поточні та стратегічні завдання регіонального розвитку» [18, с. 35].
2	І. Писаревський	«Туристично-рекреаційний потенціал – це досить ємна концепція, яка містить численні детермінанти, що визначають туристичну та рекреаційну привабливість певної території» [23, с. 152].
3	Х. Юрчук	«Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність органічно пов'язаних між собою природних та матеріальних засобів, які в процесі виробництва створюють (формують) певний продукт» [38, с. 564].
4	Н. Богдан	Сукупність пов'язаних з певним об'єктом (територією) природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм [1].
5	Є. Бутенко	Сукупність якісних та кількісних характеристик природних, історико-культурних та інших ресурсів території, а також її туристичної інфраструктури, що впливають на розвиток туризму та рекреації [3].

Джерело: складено автором на основі джерел [18; 23; 38; 1; 3].

Додаток В

Оцінка природно-кліматичних ресурсів Житомирської області

№ з/п	Ресурс	Характеристика
1.	Кліматичні ресурси	Кліматичні ресурси Житомирської області з погляду їх туристично-рекреаційного використання належать до найкращих: клімат м'яко континентальний, з довгим і теплим літом, короткою і м'якою, мало сніжною зимою.
2.	Водні ресурси	Через Житомирську область протікає багато річок, що належать до басейну Дніпра. Це притоки – Тетерів з Гнилоп'яття та Іршею; притоки Прип'яті – Уборть, Уж та Жерев. Так як великих річок на території області немає, тому аналіз середніх річок наведений в додатку Г. Житомирська область багата на озера та болота. До найбільших відносять озера, які розташовані в басейні річки Уборть: Прибиловецьке, Дуже, Дідове, Чорне та Озерянське.
3.	Лісові ресурси	Лісовий туристично-рекреаційний потенціал у Житомирській області завжди був на належному рівні, адже область займає перші місця в Україні в галузі лісових ресурсів. На півночі області ліси займають більше половини всієї площі. У ньому переважають соснові, березові, дубові, вільхові, грабові, липові та осикові дерева. На півдні області є листяні ліси – дуб, граб, клен, липа, ясен, береза. На північному заході області в лісах є зарості неогенових реліктових рослин – рододендрон.
4.	Грунти	На півночі Житомирської області поширені дерново-підзолисті та болотні ґрунти, на півдні є ділянки сірих лісових та чорноземних ґрунтів. У водотоках і долинах річок переважають торф'яні ґрунти, у заплавах і пониженнях рельєфу сформувалися болотні торфово-болотні ґрунти. У лісостеповій частині області – сірі лісові, темно-сірі опідзолені ґрунти, а також чорноземи опідзолені, на лісових «острівцях» сформувалися світло-сірі лісові ґрунти.
5.	Корисні копалини	Регіон багатий цінними будівельними матеріалами (граніт, габро, лабрадорит, кварцит). Видобувається на більш ніж 50 родовищах. Розробляється Овруцьке родовище кварцу. Видобувають лабрадоритів поблизу міста Коростишева, села Головино. Зони м. Коростеня, Новоград-Волинського, Малина та Овруча особливо багаті покладами будівельних матеріалів. Тут значні родовища каоліну, тугоплавких глин, кварцових пісків. З легкозаймистих корисних копалин є буре вугілля і торф, з металевих промислових родовищ титанових руд, пегматити. У регіоні досліджуються та експлуатуються ресурси мінеральної води, особливо радону, та лікувальних грязей. Запаси титану в Житомирській області становлять понад 85% усіх досліджених запасів титанової руди в Україні.

Джерело: складено автором на основі джерел [20].

Аналіз середніх річок Житомирщини

№	Річка	Протяжність в межах області, км	Загальна площа водозбору в межах області, км²
1	Случ	194	4968
2	Уборть	170,6	3800
3	Ствига	1	428
4	Словечна	40	600
5	Уж	162	6016
6	Тетерів	247	10981
7	Ірша	126	3064
8	Ірпінь	43	897

Джерело: складено автором на основі джерел [27].

Додаток Д

Структура природно-заповідного фонду (станом на 2021 рік)

Назва категорії заповідності	Кількість об'єктів, шт.	Площа, га
1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення		
Національні природні парки	-	-
Природні заповідники	2	50976,84
Біосферні заповідники	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	5	119,8
Заказники	10	6757,0
Пам'ятки природи	2	51,0
Ботанічні сади	1	35,4
Зоопарки	-	-
Дендропарки	-	-
Разом:	20	57940,04
2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення		
Заповідні урочища	-	-
Заказники	164	79932,6676
Пам'ятки природи	37	96,89
Ботанічні сади	-	-
Зоопарки	-	-
Дендропарки	3	14,9
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	228,6748
Регіональні ландшафтні парки	-	-
Разом:	222	80273,1324
Разом по природно-заповідному фонду області:	242	138213,1724

Джерело: складено автором на основі джерела [24].

Додаток К

Суб'єкти туристичної діяльності

	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Юридичні особи			
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	13	15	15
Туроператори	3	3	3
Турагенти	10	12	12
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	–	–	–
Фізичні особи-підприємці	28	29	26
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.			
Турагенти	27	29	26
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	–	–

Джерело: складено автором на основі джерела [8].

Додаток Л

Розподіл туристів за метою поїздки

(осіб)

	Усього туристів			візні (туристи громадяни України, які виїжджали за кордон)			внутрішні туристи		
				2018	2019	2020	2018	2019	2020
Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	14704	17227	8805	11809	15162	8440	2895	2065	365
за метою поїздки									
службова, ділова, навчання	–	–	–	–	–	–	–	–	–
дозвілля, відпочинок	14676	17196	8805	11803	15147	8440	2873	2049	365
Лікування	20	31	–	4	15	–	16	16	–
спортивний туризм	2	–	–	2	–	–	–	–	–
спеціалізований туризм	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Інші	6	–	–	–	–	–	6	–	–

Джерело: складено автором на основі джерела [8].

Гастрономічні фестивалі Житомирщини

№ з/п	Назва	Характеристика
1.	Міжнародний фестиваль дерунів (дата започаткування: 2008 р., м. Коростень, Житомирська обл.).	На фестивалі своє мистецтво приготування дерунів чи споріднених страв з картоплі демонструють представники і сусідніх районів Житомирської області, кухарі з різних регіонів та інших країн, а дегустатори та відвідувачі фестивалю визначають найкращі страви.
2.	Фестиваль «Поліська пані Картопелька» (дата започаткування: 2016 р., м. Овруч, Житомирська обл.).	Фестиваль популяризує традиції, рецепти та регіональні особливості страв з картоплі. У рамках фестивалю проводяться різноманітні заходи: картопляний карнавал з костюмовано-театралізованим дійством, експедиції для дітей, конкурси з приготування картопляних страв, народні розваги, майстер-класи, фотозони, виступи духової музики.
3.	Фестиваль «Чорниці-вечорниці» (дата започаткування: 2010 р., м. Олевськ, Житомирської обл.).	Фестиваль «Чорниці-вечорниці», це свято культурних традиційних заходів міста, місцеві жителі повинні пам'ятати історію створення міста, природне середовище, місцеві традиції тощо, тож необхідно продовжувати фестивальний рух як чинник активізації культурної діяльності та налагодження міжкультурних зв'язків, адже фестиваль викликає інтерес не тільки мешканців Олевська, але туристів
4.	Фестиваль млинців «РадоМлин» (дата започаткування: 2018 р., с. Мала Рача, Житомирська обл.).	Під час фестивалю місцеві жителі та гості, мають змогу придбати сувеніри та взяти участь у майстер-класах – гончарство та випікання сонячного млинця.
5.	Фестиваль малини (дата започаткування: 2018 р., с. Малинівка, Житомирська обл.).	Фестиваль, присвячений цій сонячній ягоді – малині. Гостей фестивалю не просто частують стравами та напоями з малини, а ще й мотивують займатися ягідництвом, котре може приносити реальні прибутки у сільській місцевості, таким чином сприяють активізації культурної діяльності.

Джерело: складено автором на основі джерела [8].